

Sławomir Juszczyk¹, Mirosława Marzena Nowak²

¹*Szkola Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie,*

²*Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, Filia w Piotrkowie Trybunalskim*

ZATRUDNIENIE W SPÓŁDZIELNIACH MLECZARSKICH JAKO ELEMENT ROZWOJU REGIONU³

*EMPLOYMENT IN DAIRY COOPERATIVES AS AN ELEMENT OF REGIONAL
DEVELOPMENT*

Słowa kluczowe: spółdzielnie mleczarskie, bezrobocie, zatrudnienie, region, rozwój

Key words: dairy cooperatives, unemployment, employment, region, development

Abstrakt. Celem badań było przedstawienie stanu i kierunków zatrudnienia w spółdzielniach mleczarskich w latach 2004-2010 i ocena jego wpływu na rozwój regionalny i lokalny. Materiał do badań stanowiły informacje uzyskane z kwestionariusza ankiety. Stwierdzono, że spółdzielnie mleczarskie są liczącymi się w regionie ośrodkami przetwórstwa mleka ze względu na liczbę zatrudnionych osób. Dzięki czemu sprzyjają one prawidłowemu rozwojowi regionu, przez zapewnienie mieszkańcom pracy i dochodów pozwalających na godziwy poziom życia.

Wstęp

Region należy do podstawowych pojęć gospodarki przestrzennej. Jest to termin powszechnie używany, jednak trudno podać jego ogólnie akceptowaną definicję. Najogólniej, region można definiować np. jako jednostkę administracyjną zajmującą najwyższe miejsce w podziale terytorialnym państwa, jest to tzw. region administracyjny [Chądzyński i in. 2007]. Pod pojęciem rozwoju regionalnego rozumie się trwały wzrost potencjału gospodarczego regionów oraz systematyczną i trwałą poprawę ich konkurencyjności, a także wzrost poziomu życia mieszkańców, co przyczynia się do rozwoju społeczno-gospodarczego kraju [Zarys strategii... 1996]. Do rozwoju lokalnego dochodzi na określonym terytorium, tworzącym pewien system lub układ lokalny, którego kluczowym elementem jest zamieszkująca go lokalna społeczność [Strzelecki 2008]. Najważniejszym celem w dążeniach i programach strategicznych władz lokalnych, jest zapewnienie mieszkańcom pracy i dochodów, pozwalających na poprawę jakości życia przez zapewnienie powszechnie przyjętego standardu życia [Szewczuk i in. 2011]. Z tego względu rozwój przedsiębiorczości w agrobiznesie jest elementem rozwoju lokalnego, który powinien bazować na lokalnym potencjale, służyć zrównoważonemu rozwojowi obszarów wiejskich, wspólnym interesom danej społeczności. Dużą rolę w procesie rozwoju lokalnego odgrywają także jednostki gospodarcze, zwłaszcza sfery agrobiznesu [Kozuch 2009]. Dotyczy to także spółdzielni mleczarskich, które zapewniają zatrudnienie lokalnej społeczności i mogą mieć wpływ na przyspieszanie rozwoju na danym terytorium. Liczba i wielkość spółdzielni mleczarskich w poszczególnych regionach jest zróżnicowana.

Celem badań było przedstawienie stanu i kierunków zatrudnienia w spółdzielniach mleczarskich (SM) w latach 2004-2010 i ocena jego wpływu na rozwój regionalny i lokalny.

³ Praca naukowa finansowana ze środków budżetowych na naukę na lata 2010-2013 jako projekt badawczy nr NN112204539.

Material i metodyka badań

Przedmiotem badań była analiza zatrudnienia w SM jako istotnego elementu rozwoju regionu. Podmiotem badań były SM zlokalizowane na terenie województw: łódzkiego, mazowieckiego, podlaskiego i wielkopolskiego. Materiał do badań stanowiły informacje uzyskane z kwestionariusza ankiety. Ankietowani odpowiadali na pytania dotyczące: liczby zatrudnionych pracowników ogółem, liczby pracowników pochodzących z terenu gminy, na której znajduje się spółdzielnia, działań spółdzielni mleczarskich dla społeczności lokalnej.

Wyniki badań

Spółdzielnie w obszarze aktywności gospodarczej mają wielu partnerów. Są to klienci członkowie, pracownicy, dostawcy, samorządy lokalne. Tworzą oni tzw. grupy interesów i domagają się, żeby spółdzielnie stanowiły generalnie znaczący sektor w gospodarce [Mierzwa 2010]. Każda działalność gospodarcza i społeczna ma ścisły związek z zaspakajaniem potrzeb poszczególnych obywateli, społeczności lokalnych i społeczeństwa jako całości. W tym układzie rozwój gospodarczy kraju, w tym także lokalny i regionalny, przekłada się bezpośrednio na stopień zaspakajania rosnących potrzeb społecznych [Szewczuk i in. 2011]. Znaczenie gospodarki żywnościowej w układzie terytorialnym wynika z konieczności diagnozy skali produkcji i przetwórstwa surowców rolnych z punktu widzenia potrzeb żywnościowych. Jednocześnie sprawnie funkcjonujący agrobiznes może przyczyniać się do prawidłowego rozwoju regionu, a produkcja żywności stanowi istotny element zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich [Szybga 2006]. Rolnicy łączą się w spółdzielnie, ponieważ mogą one przyczynić się do wzrostu ich dochodów jako członków spółdzielni, a także utrzymania miejsc pracy zarówno w gospodarstwach, jak i w spółdzielni. Miarą znaczenia spółdzielczości jest jej udział w zatrudnianiu ludności [Brzozowski, Brzozowska 2004, Kawa, Kata 2006, Mierzwa 2010]. Potwierdzają to dane zawarte w tabeli 1, z których wynika, że spółdzielnie zatrudniały w latach 2005-2010 od 322,1 tys. do 278,2 tys. osób. Mimo systematycznego spadku zatrudnienia, spółdzielnie nadal pełnią ważną rolę w zmniejszaniu bezrobocia w skali lokalnej, regionalnej i całego kraju.

Podobnie jest ze spółdzielczością mleczarską (SM). Jednak warto podkreślić, że mleczarstwo w zasadzie ma charakter lokalny, z reguły przetwarza miejscowe surowce rolnicze, a SM zatrudniają miejscową siłę roboczą. Prowadzona okresowo lub stale restrukturyzacja powoduje jednak zmniejszenie zatrudnienia oraz jakościową zmianę potrzeb kadrowych. Ponadto, w dalszym ciągu wielkość zatrudnienia i na ogół niski poziom techniki w bardzo małych i małych zakładach branży żywnościowej, wskazują na potencjalne możliwości dodatkowego zatrudnienia nowych pracowników. Z kolei średnie i duże przedsiębiorstwa przemysłu spożywczego w wyniku restrukturyzacji i prywatyzacji zmniejszają zatrudnienie i stawiają duże wymagania kwalifikacyjne kandydatom do pracy [Pasternak 2001].

Jak wynika z przeprowadzonych badań (tab. 2) SM zatrudniały średnio w latach 2004-2010 najczęściej od 317 do 346 osób. Średnio najwięcej osób w badanych spółdzielniach mleczarskich zatrudnionych było w 2008 r. Stwierdzono, że największym zatrudnieniem w omawianym okresie charakteryzowała się SM15, zatrudniająca od 1580 osób w 2004 r. do 2412 osób w 2010 r., co oznacza ponad 152-proc. wzrost liczby zatrudnionych osób w tym okresie. Największy wzrost

Tabela 1. Pracujący w według sektorów własności w dniu 31 XII w latach 2005-2010
Table 1. Employed persons by ownership sectors (as of 31 XII 2005-2010)

Wyszczególnienie/ Specification	Pracujący [tys.] w latach/ <i>Employed persons [thous.] in years</i>				
	2005	2006	2007	2008	2010
Ogółem/ <i>Total</i>	12 890,7	13 220,0	13 771,1	14 037,2	14 103,9
Spółdzielnie/ <i>Cooperatives*</i>	322,1	313,1	304,1	294,1	278,2

* bez spółdzielni o liczbie pracujących do 9 osób/*Excluding co-operatives employing up to 9 persons*

Źródło/*Source*: Rocznik statystyczny... 2007, 2008, 2009, 2010, 2011

Tabela 2. Liczba zatrudnionych pracowników ogółem w latach 2004-2010 (stan na koniec roku)
 Table 2. Total number of persons employed in 2004-2010 (quantity at the end of each year)

Spółdzielnia/Cooperatives	Liczba zatrudnionych/Number of employees						
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Województwo/Province łódzkie	2653	2743	2653	2643	2672	2794	2785
SM 1	501	514	520	560	706	794	827
SM 2	502	645	623	622	602	628	610
SM 3	147	144	144	147	140	141	133
SM 4	260	260	250	235	219	218	201
SM 5	470	461	436	421	400	391	396
SM 6	104	97	96	107	111	117	117
SM 7	603	559	525	497	451	464	461
SM 8	66	63	59	45	43	41	40
Województwo/Province mazowieckie	1515	1543	1393	1253	1329	1323	1022
SM 9	187	161	143	141	131	135	136
SM 10	204	199	200	196	204	200	206
SM 11	310	390	291	308	305	314	319
SM 12	334	329	317	284	272	273	270
SM 13	72	67	62	56	59	55	57
SM 14	408	397	380	368	358	346	34
Województwo/Province podlaskie	2310	2409	2513	2543	3173	3049	3047
SM 15	1580	1692	1799	1845	2486	2400	2412
SM 16	223	213	210	207	209	202	197
SM 17	120	120	125	123	121	121	120
SM 18	250	250	248	239	248	235	223
SM 19	137	134	131	129	109	91	95
Województwo/Province wielkopolskie	1454	1437	1466	1491	1478	1417	1393
SM 20	84	71	77	55	53	56	48
SM 21	128	123	118	118	112	105	107
SM 22	344	355	364	362	353	340	336
SM 23	459	459	494	589	603	544	557
SM 24	166	165	150	99	92	105	106
SM 25	273	264	263	268	265	265	236

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych spółdzielni mleczarskich
 Source: own study based on the dairy cooperatives data

zatrudnienia w kolejnych latach badań odnotowano w SM1. Od 2004 do 2010 r. zatrudnienie w tej spółdzielni zwiększyło się o 165,1%, z 501 do 827 osób. Natomiast największy spadek zatrudnionych pracowników w 2010 r. w stosunku do 2004 r. odnotowano w SM8 (o prawie 40%). W analizowanych regionach stwierdzono, że średnio największym zatrudnieniem w badanym okresie charakteryzowały się SM z województwa podlaskiego – ponad 2700 osób, co związane było z obecnością liderów branży mleczarskiej na tym terenie.

Czynnik ludzki jest siłą napędową w procesie rozwoju lokalnego i regionalnego, przy czym korzystna jest względna równowaga na lokalnym rynku pracy [Milewski 2002]. Dotyczy to zarówno społeczności lokalnej, jak i samorządów terytorialnych. Problemy natomiast mają te gminy i regiony, w których występuje długotrwały kryzys gospodarczy i bezrobocie strukturalne. W badanych województwach (tab. 3) największa stopa bezrobocia wystąpiła w województwach łódzkim i podlaskim, dlatego szczególnie w tych regionach działające SM są ważnym elementem rozwoju przez tworzenie i utrzymanie miejsc pracy oraz zatrudnianie miejscowej siły roboczej.

Tabela 3. Stopa bezrobocia latach 2004-2010 w poszczególnych województwach
 Table 3. Rate in 2004 and 2010

Województwo/Province	Stopa bezrobocia/ Registered unemployment [%]						
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Łódzkie	18,8	17,4	13,4	9,3	6,7	11,9	12,9
Mazowieckie	14,6	14,8	12,2	9,1	6,0	9,0	9,7
Podlaskie	15,6	14,3	11,4	8,9	6,4	12,8	13,8
Wielkopolskie	18,2	17,2	12,7	8,3	6,1	9,2	9,2

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Rocznik statystyczny województw* dla lat 2005-2009 oraz www.stat.gov.pl/gus/regionalna_PLK_HTML.htm

Source: own study based on the *Rocznik Statystyczny Województw 2005-2009* and www.stat.gov.pl/gus/regionalna_PLK_HTML.htm data

Tabela 4. Liczba zatrudnionych pracowników, pochodzących z gminy na której znajduje się spółdzielnia mleczarska w latach 2004-2010 (stan na koniec roku)

Table 4. Number of employees originating from the community in which the dairy cooperative is located in 2004-2010 (quantity at the end of each year)

Spółdzielnie/Cooperatives	Liczba zatrudnionych/Number of employees						
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Województwo/Province łódzkie	1356	1339	1258	1278	1539	1563	1623
SM 1	250	250	252	265	549	558	645
SM 2	320	375	325	325	315	323	307
SM 3	111	110	110	112	112	112	109
SM 4	140	140	137	120	118	118	111
SM 5	282	279	270	261	246	252	256
SM 6	70	70	70	71	71	72	72
SM 7	141	78	58	98	103	103	98
SM 8	42	37	36	26	25	25	25
Województwo/Province mazowieckie	1112	1110	1072	997	1022	998	1004
SM 9	128	111	101	101	97	97	97
SM 10	125	115	120	117	130	130	135
SM 11	179	213	208	176	202	206	209
SM 12	298	302	298	266	259	260	258
SM 13	42	38	30	29	30	30	30
SM 14	340	331	315	308	304	275	275
Województwo/Province podlaskie	1589	1585	1576	1590	1819	1766	1754
SM 15	1158	1170	1170	1200	1428	1400	1400
SM 16	156	145	141	125	125	119	119
SM 17	10	10	10	10	10	10	10
SM 18	190	190	185	185	192	184	167
SM 19	75	70	70	70	64	52	58
Województwo/Province wielkopolskie	1109	1008	1062	1075	1103	1071	1032
SM 20	65	60	60	42	42	43	35
SM 21	190	88	90	80	85	90	91
SM 22	268	284	304	300	297	294	291
SM 23	329	329	368	444	470	430	430
SM 24	92	92	85	50	50	55	55
SM 25	165	155	155	159	159	159	130

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych spółdzielni mleczarskich

Source: personal research based on the dairy cooperatives data

Dane zawarte w tabeli 4 przedstawiają dane dotyczące osób zatrudnionych w SM, a pochodzących z terenu gminy, na której znajduje się spółdzielnia. Należy zaznaczyć, że zatrudnienie kształtowało się różnie w poszczególnych latach, spółdzielniach i regionach. Stwierdzono, że badane SM zatrudniały od 10 do ponad 1400 takich osób. Średnio w okresie badawczym najwięcej osób zatrudnionych w spółdzielniach mleczarskich z terenu tej samej gminy było w 2008 r. – ponad 219, najmniej w 2010 r. – około 197. W SM1 nastąpił największy wzrost liczby zatrudnionych osób z terenu gminy (o 258% w 2010 r. w stosunku do 2004 r.). W analizie zatrudnienia w poszczególnych województwach stwierdzono, że najwięcej osób z terenu gminy, w której znajduje się siedziba spółdzielni zatrudniały SM z regionu podlaskiego oraz łódzkiego.

Zatrudnianie przez SM ludności z terenu gminy zmniejsza bezrobocie i wpływa na wzrost jakości poziomu życia, a w dalszej perspektywie na rozwój lokalny i regionalny. Zatrudnienie nie jest jedynym czynnikiem rozwoju. Z tego względu badając zatrudnienie w SM zwrócono się do przedstawicieli zarządu spółdzielni, aby wskazali ważniejsze czynniki, które mają wpływ na życie społeczne środowiska lokalnego (tab. 5). Jednomyślnie, jako najważniejszy czynnik wskazano tworzenie i utrzymywanie miejsc pracy (100%), następnie wspieranie instytucji edukacyjnych (88%), bezzwrotną pomoc finansową na wybrane przez SM cele społeczne (72%) oraz wspieranie finansowe instytucji kulturowych (40%) i sponsoring imprez sportowych.

Z danych w tabeli 5 wynika, że SM chętnie angażują się w życie lokalnej społeczności, ponieważ uczestniczą one nie tylko w kreowaniu uwarunkowań ekonomicznych rozwoju lokalnego i regionalnego, ale także mają wpływ na czynniki społeczne, edukacyjne i kulturowe tego rozwoju.

Tabela 5. Kluczowe czynniki mające wpływ na życie społeczne środowiska lokalnego

Table 5. Factors resulting which influence social life of local community

Wyszczególnienie/Specification	ZS/ DCM	Udział odpowiedzi/ Share of answer [%]
Tworzenie i utrzymywanie miejsc pracy/ <i>Creating and maintaining job positions</i>	25	100
Wspieranie instytucji edukacyjnych/ <i>Supporting educational institutions</i>	22	88
Bezzwrotna pomoc finansowa na wybrane cele społeczne/ <i>Non-refundable financial help for social purposes selected by the cooperatives</i>	18	72
Wspieranie finansowe instytucji kulturowych/ <i>Financial support for cultural institutions</i>	10	40
Sponsoring imprez sportowych/ <i>Sporting events sponsorship</i>	20	80

Objaśnienia/*Explanations*: ZS – Zarząd Spółdzielni, DCM – Dairy Cooperative Management

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych spółdzielni mleczarskich

Source: own study based on the dairy cooperatives data

Podsumowanie i wnioski

Prawidłowo funkcjonujące spółdzielnie mleczarskie warunkują prawidłowy rozwój regionu m.in. przez zatrudnianie miejscowej siły roboczej. Biorąc pod uwagę zatrudnienie w SM stwierdzono, że liczba zatrudnionych pracowników różniła się w tych spółdzielniach w poszczególnych latach, a także w województwach. Ponadto, wystąpiło duże zróżnicowanie pod względem zatrudnienia – od SM zatrudniających średnio 50 osób, w tym 30 to osoby pochodzące z terenu gminy, na której znajduje się spółdzielnia, do takich które zatrudniają prawie 2000 osób, a ponad 1400 z nich to osoby zatrudnione z terenu gminy, w której znajduje się siedziba spółdzielni. Są spółdzielnie, których załoga w 8% składa się z mieszkańców i takie w których ponad 90% pracowników pochodzi z terenu gminy, na której znajduje się SM. Wynika to z faktu, że SM są często jedynymi pracodawcami na terenie gminy.

Nadal jednak otwarte pozostaje pytanie, czy stan obecny i zmiany liczby pracowników w SM są wynikiem postępującej konsolidacji spółdzielni to specjalizacji regionalnej przetwórstwa i produkcji, a także, czy dalsza konsolidacja wpłynie na zmniejszenie liczby pracowników w SM?

Mimo tych otwartych pytań stwierdzono, że SM ze względu na liczbę zatrudnionych osób są liczącym się w regionie działem przetwórstwa żywności. Dzięki czemu sprzyjają one prawidłowemu rozwojowi w znaczeniu lokalnym i regionalnym przez zapewnienie mieszkańcom pracy i dochodów. Jest to podstawą bytu materialnego, rozwoju duchowego i zabezpieczenia dorobku życia dla następnych pokoleń. Ponadto SM są często jednym z większych pracodawców w gminie, a często największym, przez co przyczyniają się do zmniejszania bezrobocia i rozwoju terytorialnego w znaczeniu ekonomicznym i społecznym.

Literatura

- Brzozowski B., Brzozowska J. 2004: *Polska spółdzielczość wiejska na tle spółdzielczości europejskiej*, Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu 1015, t. 1, s. 233-241.
- Chądzyński J., Nowakowska A., Przygodzki Z. 2007: *Region i jego rozwój w warunkach globalizacji*, CE-DEWU.PL, Wydawnictwa Fachowe, Warszawa, 39, s. 70-82.
- Kawa M., Kata R. 2006: *Spółdzielczość w rolnictwie i gospodarce żywnościowej w Polsce w aspekcie europejskich procesów integracyjnych*, Problemy Rolnictwa Światowego, t. XV, s. 424-432.
- Kożuch A. 2009: *Rola Jednostek Samorządu Terytorialnego i instytucji otoczenia agrobiznesu w rozwoju lokalnej przedsiębiorczości*, Roczn. Nauk. SERiA. t. XI, z. 5, s. 172.
- Mierzwa D. 2010: *Przedsiębiorstwo spółdzielcze tradycja i współczesność*, Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu, Wrocław, s. 16-18.
- Milewski R. 2002: *Podstawy ekonomii*, PWN, s. 532-538.
- Pasternak K. 2001: *Wpływ zakładów przetwórstwa żywności na aktywizację środowisk lokalnych*, Zesz. Nauk. Akademii Rolniczej im. H. Kołłątaja w Krakowie nr 380, Sesja Naukowa z. 81, s. 288-294.
- Rocznik statystyczny województw. 2005-2009. GUS, Warszawa.
- Strzelecki Z. 2008: *Gospodarka regionalna i lokalna*, PWN, Warszawa, s. 79-80.
- Szewczuk A., Kogut-Jaworska M., Zioło M. 2011: *Rozwój lokalny i regionalny. Teoria i praktyk*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa, s. 52-57.
- Szybiga K. 2006: *Regionalny aspekt gospodarki żywnościowej na przykładzie Dolnego Śląska*, Acta Agraria Et Silvestria, series Agraria, vol. XLVI/1, seria ekonomiczna, s. 89-96.
- Zarys Strategii Rozwoju Regionalnego, Raport końcowy, Zespół zadaniowy ds. Rozwoju Regionalnego w Polsce, Warszawa, lipiec, 1996, s. 41.

Summary

The paper presents changes of employment in dairy cooperatives in the years 2004-2010 and their influence on regional and local development. Information for the analysis were obtained from a questionnaire as well as direct interviews with cooperatives' presidents and members of the Executive Board. The conclusion is that dairy cooperatives are a considerate division of food processing in the region considering the number of employees, thanks to which they provide proper development of a region through creating employment and employing local work force.

Adres do korespondencji
dr hab. Sławomir Juszczyk, prof. SGGW
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie
Katedra Ekonomiki i Organizacji Przedsiębiorstw
ul. Nowoursynowska 166
02-787 Warszawa
e-mail: slawomir_juszczyk@sggw.pl
dr Mirosława Nowak
Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach
Filia w Piotrkowie Trybunalskim
Katedra Zarządzania
ul. Słowackiego 114/118
97-300 Piotrków Trybunalski
tel. (44) 732 74 35
e-mail: mirka.nowak@poczta.onet.pl